

УДК 343.137.5

**Віталій Володимирович РОМАНЮК,**

кандидат юридичних наук, слідчий організаційно-методичного  
відділу слідчого управління ГУНП в Харківській області

## **ОПИТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ДО ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ**

Проблема відносин держави і дитини в кримінально-правовій та кримінальній процесуальній площині потребує удосконалення, зокрема у законодавчій площині.

Реформування правоохоронних органів, в тому числі Національної поліції має свої позитивні результати у боротьбі із злочинністю неповнолітніх. Так, згідно із статистичними даними, за 8 місяців 2018 року на території Харківської області розпочато 202 кримінальних проваджень за участю неповнолітніх, в той час як у 2017 році – 242. В той же час у 2018 до суду з обвинувальним актом спрямовано 177, проти 190 кримінальних проваджень за аналогічний звітний період у 2017 році.

Процедура початку досудового слідства є першим етапом кримінального провадження щодо неповнолітніх. Чинні положення Кримінального процесуального закону не передбачають жодних процесуальних особливостей перевірконого характеру від моменту подання заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення чи після самостійного виявлення слідчим, прокурором до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку розслідування, крім випадків, визначених у ч. 3 ст. 214 КПК України. При цьому важливою запорукою виконання завдання кримінального провадження, що полягає у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження є своєчасне та належне реагування на заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення.

Так, під час або відразу після проведення огляду місця події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може виникнути необхідність у отриманні додаткової інформації, яка допоможе визначити ознаки кримінального правопорушення. Ще більшої актуальності набуває це питання у випадку, якщо діяння, про яке йдеться у джерелі інформації ймовірно вчинене неповнолітньою або малолітньою особою. Звичайно невстановлення цієї обставини не впливає на рішення уповноваженої особи щодо внесення відомостей до ЄРДР, але не з'ясувавши, на перший погляд, такий незначний факт керівник органу досудового розслідування може припуститися порушення вимоги ч. 2 ст. 484 КПК України щодо обов'язку визначення спеціально уповноважений слідчого на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх.

Аналіз кримінальних проваджень вказує, що заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення потребують ґрунтовної перевірки у разі:

- наявності у такому джерелі інформації істотних протиріч щодо обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- якщо звернення відбулось через значний проміжок часу після вчинення на думку заявника протиправного діяння;
- викладення інформації поверхнево, без уточнення відомостей, необхідних для прийняття рішення про початок кримінального провадження;
- обґрунтованих сумнівів щодо віку особи заявника, а також віку особи, запідозреної у вчиненні кримінального правопорушення і т. ін.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного внесення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Звичайно, в теоретичному аспекті розуміння такого явища не виникає жодної проблеми, проте за час

набрання юридичної сили з 2012 року у Кримінальному процесуальному кодексі України виявленні чисельні невідповідності реаліям. Підтвердженням цьому є внесення до КПК України близько п'ятдесяти змін та доповнень.

З метою уникнення реєстрації звернень, які не містять обставин про вчинення кримінального правопорушення, а в подальшому з метою уникнення внесення неправдивих відомостей до ЄРДР, в Національній поліції України найбільш розповсюдженою є практика отримання пояснень від осіб, які можуть надати інформацію про обставини, що можуть вказувати на ознаки кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння.

Опитування або надання пояснення як окрема процесуальна дія, направлена на збирання або перевірку доказів у КПК України наразі не передбачена. Підтвердження цьому є результат аналізу чинного КПК України, де йдеться про надання пояснень (ч. 1 ст. 18; ч. 1 ст. 20; п. 5 ч. 1 ст. 42; п.п. 6, 9 ч. 1 ст. 56; п. 1 ч. 3 ст. 64-1; п. 2 ч. 4 ст. 71; п. 4 ч. 3 ст. 72-1; ч. 2 ст. 97; ч. 6 ст. 104; п. 2 ч. 2 ст. 105; ч. 4 ст. 143; ч. 5 ст. 181; п.п. 4, 5 ч. 2 ст. 193; ч. 4 ст. 208; ч. 1 ст. 330; ч. 3 ст. 519; ст. 547; ч. 4 ст. 551 КПК України). Крім того, ч. 8 ст. 95 КПК України надає право сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів. І, нарешті, ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» зобов'язує поліцейського у разі застосування заходів піклування до неповнолітнього, роз'яснювати їм в тому числі право давати пояснення.

Узагальнення цього аналізу дозволяє «легалізувати» таку процесуальну дію як отримання пояснень від заявника, потерпілого, очевидця, інших осіб і, найголовніше, від особи, яка, ймовірно, вчинила кримінальне правопорушення, шляхом внесення відповідних змін та доповнень до КПК України.

Оскільки чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить спеціальних правил, що визначають порядок отримання пояснень від неповнолітніх, а в КПК України навіть не передбачається здійснення такої перевіркової дії, на практиці виникає питання чи потрібно запрошувати педагога під час надання пояснень неповнолітніми; чи мають право законні представники бути присутнім при отриманні таких пояснень, ну і, нарешті, у який спосіб оформлювати отримані відомості. Окремо слід зупинитися на уповноваженій особі, яка отримує пояснення від неповнолітнього. На нашу думку нею може бути працівник підрозділу ювенальної превенції Національної поліції України.

В умовах відсутності правового регулювання таке питання вирішується неоднозначно. В окремих випадках при отриманні пояснень за аналогією застосовуються правила, встановлені ст. 226, 227, 490, 491 КПК України, тобто до участі допускається і педагог і законний представник, а також захисник. В інших – ці правила не застосовуються<sup>1</sup>. При цьому, з урахуванням положень чинного кримінального процесуального законодавства, дорікнути правозастосувача у порушенні закону неможливо.

Найбільш неврегульованим залишається питання процесуального статусу неповнолітнього, який надає пояснення, тобто обпитується і, відповідно, які наслідки матимуть відомості, які він повідомить. У разі коли він є потенційним свідком це не має принципового значення, а от опитування постраждалого, а тим більше ймовірного правопорушника, який є неповнолітнім має бути законодавчо врегульовано.

Відсутність однаковості в правозастосовній практиці пояснюється ще й тим, що застосування за аналогією положень ст. 227 та ст. 491 КПК України (якщо це має місце) також викликає ряд питань. У юридичній науці щодо конкуренції загальних та спеціальних норм йдеться про «суперництво» однорівневих правових норм по горизонталі, де спеціальні норми конкретизують зміст загально-правових положень та приймаються з метою досягнення загальною нормою максимальної ефективності, врахування специфічних суспільних відносин, що нею регулюються, а тому спеціальна норма має пріоритет перед загальною. Але, якщо врахувати, що на початку досудового слідства немає ще таких

<sup>1</sup> Близько 70% опитаних працівників Національної поліції повідомили, що під час отримання пояснень від неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення або суспільно небезпечні діяння не залучали взагалі нікого, у 23% випадків були запрошені батьки і у 7% випадків – у присутності педагогів.

учасників, як свідок, підозрюваний, то необхідно визнати, що одноманітно застосовувати зазначені вище положення закону за аналогією на початковому етапі судочинства важко. До речі, подібної норми щодо кримінального провадження по застосуванню примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, взагалі немає.

Таким чином, відсутність належної правової регламентації надає безмежний простір для правозастосувача діяти на свій розсуд, що не завжди сприяє забезпеченню прав неповнолітніх учасників кримінального судочинства. Тому не виникає сумнівів у тому, що це питання повинно бути детально врегульовано. Вважаємо, що значну роль у цьому могло б відіграти залучення у кримінальну процесуальну діяльність на етапі перевірки інформації про кримінальне правопорушення додаткових учасників. В першу чергу йдеться про законних представників неповнолітніх і педагогів.

Водночас, позитивний ефект проведення такої перевірки, безумовно, був би досягнутий у випадку її здійснення до моменту початку кримінального провадження.

*Одержано 18.10.2018*

---

УДК 343.13(477)

**Анна Василівна РОСЬ,**

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1  
Харківського національного університету внутрішніх справ;  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7021-3672>

## **ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ ДО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Інститут закриття кримінального провадження після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. (далі – КПК України) зазнає повсякчасних змін. На сьогодні згідно з частиною 1 статті 284 КПК України кримінальне провадження закривається в разі, якщо: 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення; 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати; 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; 7) потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; 8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу; 9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9<sup>2</sup> розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України; 10) існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини 1 статті 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося із дотриманням вимог щодо підслідності; 11) після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК України, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи.

Слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру.